

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૪૬૫૮/૨૦૧૯

મંજૂરી અને સહી માટે :

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ડી. એન. રે

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા.	ના.

=====

પુરષોત્તમભાઈ સદાભાઈ પરમાર

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(રો) નં. ૧ તરફે એચ.સી.એલ.એસ. કમિટી (૪૯૯૮)

અરજદાર(રો) નં. ૧ તરફે શ્રી નીરદ ડી. બુચ (૪૦૦૦)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧, ૨, ૫ તરફે સુશ્રી પૂજા આશર, એ.જી.પી.

સામાવાળા(ઓ) નં. ૩ તરફે શ્રી એચ.એસ. મુનશા (૪૯૫)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૪ ને રૂલ બજાવાયેલ

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી ડી.એન. રે

તારીખ: ૧૭/૦૨/૨૦૨૫

મૌખિક ચુકાદો

૧. આ કોર્ટ દ્વારા નિર્ણય માટે ઉદ્ભવતો ટૂંકો મુદ્દો એ છે કે શું સદર નિશ્ચિત રકમ ન ચૂકવવા બદલ દેવાદાર પક્ષકારને અદાલતના તિરસ્કારમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા પછી પણ નિશ્ચિત રકમ ચૂકવવાની દેવાદાર પક્ષકારની જવાબદારી ચાલુ રહેશે કે કેમ.

૨. અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી નીરદ ડી. બુચ; સામાવાળા નં. ૧, ૨ અને ૫ તરફે વિદ્વાન આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર સુશ્રી પૂજા આશર અને સામાવાળા નં. ૩ તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી એચ.એસ. મુનશાને સાંભળ્યા.

૩. સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૨૩૩૬/૨૦૧૩ વાળી રિટ અરજીમાં, અરજદારે નીચે મુજબની દાદ માટે અરજ કરેલ હતી :-

"૮. (એ) સામાવાળા પક્ષકારોને અરજદારને ત્રીજા ઉચ્ચતર પગાર ધોરણનો લાભ આપ્યા પછી તેનો પગાર નક્કી કરવાની કવાયત તાત્કાલિક પૂર્ણ કરવા અને પરિણામે તે આધારે અરજદારનું પેન્શન નક્કી કરવાનો નિર્દેશ આપતી પરમાદેશની રિટ અથવા પરમાદેશના સ્વરૂપની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ આપશો;

(બી) પાંચમા સામાવાળા, લોકલ ઓડિટ ઇંડ ઓફિસ, પાટણને સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૩૧ ડિસેમ્બર ૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા રજૂ કરાયેલી ગણતરીની ચકાસણી કરવા અને તેને તુરંત મંજૂરી આપવાનો નિર્દેશ આપતી પરમાદેશની રિટ અથવા પરમાદેશના સ્વરૂપની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ આપશો;

(સી) અરજદાર ૭૮ વર્ષની વયના છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદારની નિવૃત્તિની તારીખથી વાસ્તવિક ચૂકવણી સુધી ૩ મહિનાના સમયગાળામાં વાર્ષિક ૧૨% ના દરે તારીખ ૦૫.૦૭.૧૯૯૧ ના સરકારી ઠરાવના આધારે એરિયર્સ અને પેન્શનની વિલંબિત ચૂકવણી પર વ્યાજ ચૂકવવાનો સામાવાળા પક્ષકારોને નિર્દેશ આપતી પરમાદેશની રિટ અથવા પરમાદેશના સ્વરૂપની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ આપશો.

(ડી) હાલની અરજી દાખલ કરવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ પેવિંગ હોય તે દરમિયાન, નામદાર કોર્ટ મહેરબાની કરશો અને સામાવાળા પક્ષકારોને અરજદારના પગારના પુનઃનિર્ધારણના આધારે ગણતરી

કરાયેલ તફાવતની રકમ અને વ્યાજની રકમ આ નામદાર કોર્ટ સમક્ષ તુરંત જમા કરાવવાનો નિર્દેશ આપશો.

(ઘ) કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં નામદાર કોર્ટને યોગ્ય જણાય તેવી અન્ય અને વિશેષ દાદ આપશો.

(એફ) આ અરજી ખર્ચ સાથે મંજૂર કરશો."

જ. સદર અરજી વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ [તે સમયે જે હોદ્દા પર હતા તે મુજબ] દ્વારા તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમ દ્વારા તેમાંના ફકરા નં. ૮ માં અરજદારને મળવાપાત્ર લાભોની ગણતરી કરીને મંજૂર કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ વંચાય છે :-

"૮. આજની તારીખે સ્થિતિ નીચે મુજબ છે:-

તફાવતની વિગતો	તફાવત પેટેની રકમ	તફાવતની તારીખ	૧૦ ટકાના દરે વ્યાજ
પગારમાં તફાવત	૬૪,૪૭૯/-	૧૧/૦૧/૧૯૭૪ થી ૧૬/૦૬/૨૦૧૦ (૩૬ વર્ષ ૫ મહિના)	૨,૩૫,૨૪૨ /-
૯ વર્ષના ઊંચા પગારમાં તફાવત	૨૦,૭૬૪/-	૦૧/૦૬/૧૯૮૭ થી ૧૭/૦૫/૨૦૧૧ (૨૪ વર્ષ)	૪૯,૮૦૪/-
૧૮ વર્ષના ઊંચા પગારમાં તફાવત	૨૪,૧૯૧/-	૦૧/૦૬/૧૯૮૭ થી ૨૦/૦૧/૨૦૧૪ (૨૬ વર્ષ ૬ મહિના)	૬૧,૮૯૪/-
૨૭ વર્ષના ઊંચા પગારમાં તફાવત	૨,૩૧,૭૦૪/-	૦૧/૦૬/૧૯૮૭ થી ૦૧/૧૦/૨૦૧૪ (૨૧ વર્ષ ૬ મહિના)	૪,૯૮,૧૫૫ /-
કુલ:			૮,૪૫,૦૯૫

	/-
--	----

જ.૧ ત્યારબાદ, સદર હુકમના ફકરા નં. ૧૦ પરના પરિણામી નિર્દેશો નીચે મુજબ વંચાય છે:-

"૧૦. પરિણામે, આ અરજી સફળ થાય છે અને આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. સામાવાળા પક્ષકારોને આ હુકમ મળ્યાની તારીખથી બે મહિનાના સમયગાળામાં વાર્ષિક ૧૦% ના દરે વ્યાજની રકમ ચૂકવે કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. ડાયરેક્ટ સર્વિસની પરવાનગી આપવામાં આવે છે."

પ. આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા સમયગાળામાં ઉપરોક્ત રકમ ન ચૂકવાતા વ્યથિત થઈને, અરજદારે સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૩૩૬/૨૦૧૩ માં મિસ. સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૨૩૩૩/૨૦૧૮ માં મિસ. સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૮૫/૨૦૧૮ વાળી કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશન દાખલ કરી હતી. સામાવાળા નં. ૩ એટલે કે, જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારી, પાટણ, જિલ્લા પંચાયત, પાટણ કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશનનો જવાબ સોગંદનામું દાખલ કરીને આપ્યો હતો જેમાં અન્ય બાબતો સાથે નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:-

"એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદાર દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી દલીલો કે તેઓ રૂ. ૮,૪૫,૦૮૫/- ની રકમ મેળવવા માટે હકદાર છે તે કોઈપણ દસ્તાવેજી પુરાવા દ્વારા સાબિત થયેલ નથી.

અત્યંત આદરપૂર્વક રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે નામદાર કોર્ટે પણ ૦૫/૦૪/૨૦૧૬ ના રોજ વાર્ષિક ૧૦% ના દરે વ્યાજ ચૂકવવાનો હુકમ કર્યો છે. સોગંદનામું કરનાર રજૂઆત કરે છે કે ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી તે મુજબ કરવામાં આવી છે અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ, રૂ. ૪,૫૦,૧૬૪/- ની રકમ ચૂકવવામાં આવી છે, જોકે સમાન બાબતોમાં નામદાર કોર્ટના હુકમો મુજબ અરજદાર રૂ. ૩,૩૧,૧૦૪/- ની રકમ માટે હકદાર હોવાનું સામે આવ્યું છે અને તે અનુસાર તેમને રૂ. ૧,૧૯,૦૬૦/- ની રકમ વધુ ચૂકવવામાં આવી છે. સોગંદનામું કરનાર રજૂઆત કરે છે કે અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી રૂ. ૮,૪૫,૦૯૫/- ની ગણતરી રેકર્ડથી વિરુદ્ધ છે અને સામાવાળા સત્તામંડળો દ્વારા તૈયાર કરાયેલ ગણતરીના પત્રક પરથી તે સ્પષ્ટ થઈ જશે."

૬. સદર મિસ. સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૯૫/૨૦૧૮ નો આ કોર્ટની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા તારીખ ૧૪.૦૨.૨૦૧૯ ના હુકમથી નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમણે નીચે મુજબનો હુકમ પસાર કર્યો હતો :-

જવાબ-સોગંદનામાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમને જણાય છે કે તિરસ્કાર હેઠળના હુકમનું નોંધપાત્ર પાલન થયું છે, અને કોઈપણ ઈશિદાપૂર્વક અથવા સ્વેચ્છાપૂર્વક અનાદરના અભાવે, હાલની તિરસ્કારની કાર્યવાહી સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. નોટિસ ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવે છે.

૭. ત્યારપછી તુરંત જ, અરજદારે નીચે મુજબની દાદ સાથે હાલની સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન દાખલ કરી હતી :-

"(એ) આ અરજી દાખલ કરવા મહેરબાની કરશો.

(બી) સામાવાળા સત્તામંડળોને એનેક્સર સી વાળા પત્રવ્યવહારમાં જણાવ્યા મુજબની બાકી રકમ અરજદારને તુરંત ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપતી સર્શિયોરરીની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ આપવા મહેરબાની કરશો;

(સી) અરજી દાખલ કરવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ પેન્ડિંગ હોય તે દરમિયાન, અરજદારને કાયદેસરના સેવાકીય લાભો આપવામાં વિલંબ કરવા બદલ સામાવાળા સત્તામંડળોને ખુલાસો કરવાનો નિર્દેશ આપવા મહેરબાની કરશો;

(ડી) કેસના સંજોગોમાં આ નામદાર કોર્ટને યોગ્ય અને ઉચિત જણાય તેવી અન્ય અને વિશેષ રાહતો ખર્ચ સાથે અરજદારની તરફેણમાં આપવા મહેરબાની કરશો."

૮. આ કોર્ટે તારીખ ૨૪.૦૯.૨૦૧૯ ના હુકમ દ્વારા તારીખ ૨૯.૧૧.૨૦૧૯ ના રોજ પરત કરવાની નોટિસ કાઢી હતી અને તારીખ ૨૮.૦૩.૨૦૨૩ ના હુકમમાં સંદર્ભિત કર્યા મુજબ અરજદારની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને, આ કોર્ટે રૂલ જારી કર્યા પછી, આ બાબતને જુલાઈ ૨૦૨૩ ના મહિનામાં આખરી સુનાવણી માટે મૂકવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૯. અરજદાર તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી નીરદ ડી. બુચે રજૂઆત કરી હતી કે જોકે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે સામાવાળા પક્ષકારોને અદાલતના તિરસ્કારમાંથી મુક્ત કર્યા છે, છતાં બાકી ચૂકવણીનો હાલનો મુદ્દો ચાલુ રહે છે અને રેકર્ડ પર એવું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી કે તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમ દ્વારા વિચારવામાં આવેલી સમગ્ર ચૂકવણી અરજદારને ચૂકવી દેવામાં આવી છે.

૧૦. બીજી તરફ સામાવાળા નં. ૩ તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી એચ.એસ. મુનશા રજૂઆત કરે છે કે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચના તારીખ ૧૪.૦૨.૨૦૧૯ ના હુકમે સદર સામાવાળાને માત્ર તિરસ્કારના મુદ્દે કલીનચીટ જ આપી નથી પરંતુ સામાવાળાની તરફેણમાં અને અરજદારની વિરુદ્ધમાં ચૂકવણીના મુદ્દાનો આખરી નિર્ણય પણ કર્યો છે.

૧૦.૧ વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુનશાએ તારીખ ૧૨.૦૨.૨૦૨૦ ના જવાબ-સોગંદનામાનો, ખાસ કરીને "એનેક્ષર બી અને સી" નો સંદર્ભ આપતાં રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા રજૂ કરાયેલી વિગતવાર ગણતરીઓ પરથી સ્પષ્ટ થશે કે રૂ. ૪,૫૦,૧૬૪/- ની રકમ ચૂકવ્યા પછી, અરજદારને વાસ્તવમાં રૂ. ૧,૧૯,૦૬૦/- ની રકમ વધુ ચૂકવવામાં આવી છે. તેથી, માત્ર હાલની અરજી જ ફગાવી દેવી જોઈએ એટલું જ નહીં, પરંતુ સામાવાળા નં. ૩ અરજદાર પાસેથી વધારાની રકમ વસૂલ કરવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રમાં સંપૂર્ણપણે યોગ્ય છે.

૧૦.૨ શ્રી મુનશાના જણાવ્યા અનુસાર, વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમ દ્વારા અરજદારને કોઈ ચોક્કસ રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપ્યો ન હતો. વૈકલ્પિક રીતે, જો ફકરા નં. ૮ માં દર્શાવેલ રકમને અરજદારને ચૂકવવા માટે નિર્દેશિત રકમ તરીકે ગણવામાં આવે, તો તે સ્પષ્ટપણે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભૂલ છે, એટલા માટે કે, હાલની અરજીના સામાવાળા નં. ૩ ના જવાબના "એનેક્ષર બી અને સી" પરની ગણતરીઓ દર્શાવે છે કે સામાવાળાએ અરજદારને લેણી રકમ કરતાં વધુ રકમ પહેલેથી જ ચૂકવી દીધી છે અને અરજદાર માત્ર કોઈ આગળની ચૂકવણી માટે હકદાર નથી એટલું જ નહીં પરંતુ સામાવાળા નં. ૩ ની ગણતરી મુજબ કરાયેલી વધુ ચૂકવણીને ધ્યાનમાં રાખીને અરજદાર પાસેથી રૂ. ૧,૧૯,૦૬૦/- ની રકમ વસૂલ કરવી જરૂરી છે.

૧૧. ચર્ચા અને તારણો :-

૧૧.૧ તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમનો રિવ્યુ માંગવામાં આવ્યો છે કે તેની સામે અપીલ કરવામાં આવી છે કે કેમ તે અંગેની કોર્ટની ચોક્કસ પૃચ્છા પર, શ્રી મુનશાએ નિખાલસપણે રજૂઆત કરી કે તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુનશાએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશનમાં આ કોર્ટની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે એવું ઠરાવ્યું હોવાથી કે કોઈ તિરસ્કાર થયો નથી અને તિરસ્કાર હેઠળના હુકમનું "નોંધપાત્ર પાલન" થયું છે, તેથી હાલની અરજીમાં કોઈ ગુણદોષ નથી. આ કોર્ટનો એવો મત છે કે તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમમાં સદર હુકમ મળ્યાની તારીખથી બે મહિનાના સમયગાળામાં વાર્ષિક ૧૦% ના દરે વ્યાજ સાથે રૂ. ૮,૪૫,૦૯૫/- ની ચૂકવણી કરવા માટે સામાવાળા નં. ૩ ને આ કોર્ટનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ સમાવિષ્ટ હતો. સદર તારીખે સામાવાળા પક્ષકારો પાસે બે વિકલ્પો હતા :-

(એ) જો તેમને લાગતું હોય કે સદર કોર્ટ સમક્ષના રેકર્ડ પર સ્પષ્ટપણે

હુકમ ભૂલભરેલો હતો તો સદર હુકમનો રિવ્યુ મેળવવો, અથવા

(બી) જો તેમને લાગતું હોય કે હુકમ અન્યથા ભૂલભરેલો હતો તો અપીલ

દાખલ કરવી.

૧૧.૨ પોતાની સમક્ષના બંને વિકલ્પો પૈકી કોઈનો પણ ઉપયોગ કર્યો ન હોવાથી, સામાવાળા પક્ષકારોએ તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમને જેવો હતો તેવો સ્વીકારી લીધો છે તેમ કહેવું જ જોઈએ. તેની સામે કોઈ પડકારના અભાવે આ તબક્કે સદર હુકમમાં કંઈપણ ઉમેરી કે બાદ કરી શકાય નહીં.

૧૨. જ્યાં સુધી કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશનમાંના હુકમનો સંબંધ છે, આ કોર્ટનો એવો મત છે કે તે એ આધાર પર પસાર કરવામાં આવ્યો જણાય છે કે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ સામાવાળાના સોગંદનામાની તારીખે અરજદારને રૂ. ૪,૫૦,૧૬૪/- ની નોંધપાત્ર રકમ પહેલેથી જ ચૂકવી દેવામાં આવી હતી અને તેથી, આ કોર્ટે એવું જણાય છે કે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ એવી છાપ હેઠળ હતી કે સદર હુકમનો કોઈ સ્વેચ્છાપૂર્વક અથવા ઈશ્ઠાપૂર્વક અનાદર થયો ન હતો, પરંતુ અરજદારને ચોક્કસ કેટલી રકમ ચૂકવવાની જરૂર હતી તેનો આ મુદ્દો હતો. જોકે, નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે, સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા વિશેષ રૂપે દલીલ કરવામાં આવી હતી તે મુજબ, એવું નોંધ્યું ન હતું કે તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમનું સંપૂર્ણ પાલન કરવામાં આવ્યું છે અથવા અરજદારને વધુ ચૂકવણી કરવામાં આવી છે, ઉપરોક્ત બે પાસાઓ નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ સામાવાળા નં. ૩ ની રજૂઆતોના મુખ્ય આધારસ્તંભ હતા.

૧૩. બાબતના તે ઢ્રષ્ટિકોણથી, આ કોર્ટનો એવો મત છે કે તારીખ ૧૪.૦૨.૨૦૧૯ નો હુકમ સામાવાળા નં. ૩ ને માત્ર અદાલતના તિરસ્કારમાંથી મુક્ત કરે છે પરંતુ તેના દ્વારા પહેલેથી ચૂકવવામાં આવેલ રૂ. ૪,૫૦,૧૬૪/- ની રકમ બાદ કર્યા પછી તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમ મુજબ અરજદારને હજુ પણ લેણી અને ચૂકવવાપાત્ર બાકી રકમ ચૂકવવાની સામાવાળા નં. ૩ ની બાકીની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરતો નથી.

૧૪. હાલની અરજીમાંની ગણતરીઓ પર વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુનશાનો આધાર એ પ્રક્રિયાના દુરુપયોગનું એક ઉત્તમ ઉદાહરણ છે, જેને સામાન્ય રીતે "હેન્ડરસન સિદ્ધાંત" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન એસ.સી. ૩૭૨૭ માં નોંધાયેલ સેલિર એલ.એલ.પી. વિ. શ્રી સુમતિ પ્રસાદ બાફ્ના અને અન્ય ના કેસમાં તાજેતરના ચુકાદામાં સ્પષ્ટપણે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"૧૩૫. 'હેન્ડરસન સિદ્ધાંત' એ સામાન્ય કાયદામાં એક પાયાનો સિદ્ધાંત છે જે મુકદ્દમાની બહુલતાના મુદ્દાને સંબોધિત કરે છે. તે પ્રક્રિયાગત ન્યાયીપણું, પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ અને ન્યાયિક કાર્યક્ષમતાની વ્યાપક સંકલ્પનાને મૂર્તિમંત કરે છે જે એવો આદેશ આપે છે કે અગાઉના મુકદ્દમામાં જે તમામ દાવાઓ અને મુદ્દાઓ ઉઠાવી શકાયા હોત અને ઉઠાવવા જોઈતા હતા તે પછીની કાર્યવાહીમાં પુનઃ લડવા જોઈએ નહીં. સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧, સ્પષ્ટીકરણ VII માં સમાવિષ્ટ રેસ-

જ્યુડિકેટાનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ જે વધુ લોકપ્રિય રીતે 'રચનાત્મક રેસ જ્યુડિકેટ' તરીકે ઓળખાય છે તે આ સિદ્ધાંતમાંથી ઉદ્ભવે છે.

૧૩૬. (૧૮૪૩) ૩ હેર લલ્લ માં નોંધાયેલ હેન્ડરસન વિ. હેન્ડરસન માં, ઇંગ્લિશ કોર્ટ ઓફ ચાન્સરીએ સર જેમ્સ વિગ્રામ, વી.સી. મારફ્ટ ઠરાવ્યું હતું કે જ્યાં આપેલ બાબત સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતના મુકદ્દમા અને ન્યાયનિર્ણયનો વિષય બને છે, ત્યાં મુકદ્દમો લડતા પક્ષકારોએ તેમનો સમગ્ર કેસ આગળ લાવવો જરૂરી છે. એકવાર મુકદ્દમાનો સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા ન્યાયનિર્ણય થઈ જાય પછી, તે જ પક્ષકારોને વિવાદિત વિષયના ભાગ રૂપે આગળ લાવી શકાયા હોત પરંતુ લાવવામાં આવ્યા ન હતા તેવા મુદ્દાઓ અંગે વિવાદ ફરીથી ખોલવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં, પછી ભલે તે કોઈપણ પ્રકારની બેદરકારી, અજાણતા, અકસ્માત અથવા ભૂલને કારણે હોય. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, રેસ જ્યુડિકેટાનો સિદ્ધાંત માત્ર એવા મુદ્દાઓ પર જ લાગુ પડતો નથી કે જેના પર કોર્ટને પક્ષકારો દ્વારા ન્યાયનિર્ણય કરવા અને ચુકાદો આપવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું પરંતુ દરેક સંબંધિત મુદ્દા પર લાગુ પડે છે જે યોગ્ય રીતે મુકદ્દમાના વિષય સાથે સંબંધિત હતા અને પક્ષકારોએ તે સમયે આગળ લાવવા જોઈતા હતા. સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ વંચાય છે: -

"આ પ્રશ્નની તપાસ કરતી વખતે હું માનું છું કે હું કોર્ટના નિયમનું યોગ્ય રીતે નિવેદન કરું છું જ્યારે હું કહું છું કે, જ્યાં કોઈ આપેલ બાબત સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોર્ટમાં મુકદ્દમાનો અને ન્યાયનિર્ણયનો વિષય બને છે, ત્યાં કોર્ટ તે મુકદ્દમાના પક્ષકારો પાસેથી તેમનો સમગ્ર કેસ આગળ

લાવવાની માંગ કરે છે, અને તે જ પક્ષકારોને (વિશેષ સંજોગો સિવાય) વિવાદિત વિષયના ભાગ રૂપે આગળ લાવી શકાયા હોત, પરંતુ લાવવામાં આવ્યા ન હતા તે બાબતના સંદર્ભમાં મુકદ્દમાનો તે જ વિષય ખોલવાની મંજૂરી આપશે નહીં, માત્ર એટલા માટે કે તેઓએ બેદરકારી, અજાણતા અથવા અકસ્માતથી પણ તેમના કેસનો અમુક ભાગ બાકાત રાખ્યો છે. રેસ જ્યુડિકેટની દલીલ, વિશેષ કેસો સિવાય, માત્ર એવા મુદ્દાઓ પર જ લાગુ પડતી નથી કે જેના પર કોર્ટ પાસે પક્ષકારો દ્વારા અભિપ્રાય બાંધવા અને ચુકાદો આપવાની વાસ્તવમાં માંગ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ દરેક મુદ્દા પર લાગુ પડે છે જે યોગ્ય રીતે મુકદ્દમાના વિષય સાથે સંબંધિત હતો, અને જેને પક્ષકારો વાજબી ખંત વાપરીને તે સમયે આગળ લાવી શક્યા હોત. [...]"

૧૩૭. કાયદાની ઉપરોક્ત દરખાસ્ત 'હેન્ડરસન સિદ્ધાંત' તરીકે જાણીતી થઈ અને બદલાતા ન્યાયિક પરિદ્રશ્યો અને પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતોને અનુરૂપ નોંધપાત્ર વિકાસ પામી. હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે (૨૦૦૨) ૨ એ.સી. ૧ માં નોંધાયેલ જોહ્ન્સન વિ. ગોર વૂડ એન્ડ કું. માં 'હેન્ડરસન સિદ્ધાંત' ની તપાસ કર્યા પછી નીચેના અવલોકનો સાથે તેને અધિકૃત રીતે મંજૂરી આપી: -

(i) લોર્ડ બિંધમ ઓફ કોર્નહિલે આ સિદ્ધાંતને પ્રક્રિયાના દુરુપયોગના વ્યાપક સિદ્ધાંત સાથે એકીકૃત કર્યો અને ઠરાવ્યું કે પછીની કાર્યવાહીમાં દાવો લાવવો અથવા બચાવ રજૂ કરવો કે જેને અગાઉ ઉઠાવવો જોઈતો હતો તે હંમેશા આ સિદ્ધાંતથી બાધિત થશે નહીં, પરંતુ જ્યાં આવા મુદ્દાને અગાઉના નિર્ણય પર વધારાના અથવા

આડકતરા હુમલા તરીકે ઉઠાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે અને આવા કારણો આગળ લાવવા એ કોર્ટની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ અથવા ગેરઉપયોગ અથવા પક્ષકારની અયોગ્ય પજવણીના સાધન સમાન હોય ત્યાં લાગુ થશે. સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ વંચાય છે: -

"હેન્ડરસન વિ. હેન્ડરસન પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ, હવે સમજ્યા મુજબ, જોકે કોઝ ઓફ એક્શન એસ્ટોપલ અને ઈશ્યુ એસ્ટોપલથી અલગ અને વિશિષ્ટ છે, છતાં તેમની સાથે ઘણી સામ્યતા ધરાવે છે. અંતર્ગત જાહેર હિત સમાન છે: મુકદ્દમામાં આખરીતા હોવી જોઈએ અને પક્ષકારને તે જ બાબતમાં બે વાર હેરાન કરવો જોઈએ નહીં. આ જાહેર હિત પક્ષકારો અને સમગ્ર જનતાના હિતમાં મુકદ્દમાના સંચાલનમાં કાર્યક્ષમતા અને કસ્ટોડિયન પરના વર્તમાન ભાર દ્વારા વધુ મજબૂત બને છે. પછીની કાર્યવાહીમાં દાવો લાવવો અથવા બચાવ રજૂ કરવો તે, વધારાના કંઈ વિના, દુરુપયોગ સમાન હોઈ શકે છે જો કોર્ટને ખાતરી થાય (દુરુપયોગનો આક્ષેપ કરનાર પક્ષકાર પર પુરાવાનો બોજ હોય) કે જો દાવો અથવા બચાવ ઉઠાવવાનો જ હતો તો તે અગાઉની કાર્યવાહીમાં ઉઠાવવો જોઈતો હતો. હું એ સ્વીકારીશ નહીં કે દુરુપયોગ જણાય તે પહેલાં, અગાઉના નિર્ણય પર આડકતરો હુમલો અથવા અમુક અપ્રમાણિકતા જેવા કોઈપણ વધારાના તત્વને ઓળખવું જરૂરી છે, પરંતુ જ્યાં તે તત્વો હાજર હોય ત્યાં પછીની કાર્યવાહી વધુ સ્પષ્ટ રીતે દુરુપયોગપૂર્ણ હશે, અને જ્યાં સુધી પછીની કાર્યવાહીમાં કોર્ટ જેને પક્ષકારની અયોગ્ય પજવણી ગણે છે તે સામેલ ન હોય ત્યાં સુધી ભાગ્યે જ દુરુપયોગનું તારણ આવશે. જોકે, એવું માની લેવું ખોટું છે કે કોઈ બાબત અગાઉની કાર્યવાહીમાં ઉઠાવી

શકાઈ હોત તેથી તે ઉઠાવવી જ જોઈતી હતી, જેથી પછીની કાર્યવાહીમાં તેને ઉઠાવવી અનિવાર્યપણે દુરુપયોગપૂર્ણ બને. તે એવી બાબત પ્રત્યે વધુ પડતો જડ અભિગમ અપનાવવા જેવું છે જે મારા મતે વ્યાપક, ગુણદોષ આધારિત ચુકાદો હોવો જોઈએ જે સામેલ જાહેર અને ખાનગી હિતોને ધ્યાનમાં લે છે અને કેસની તમામ હકીકતોને પણ ધ્યાનમાં લે છે, તે નિર્ણાયક પ્રશ્ન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે કે શું, તમામ સંજોગોમાં, કોઈ પક્ષકાર તેની સમક્ષ અગાઉ ઉઠાવી શકાયો હોત તેવો મુદ્દો ઉઠાવવાનો પ્રયાસ કરીને કોર્ટની પ્રક્રિયાનો ગેરઉપયોગ કે દુરુપયોગ કરી રહ્યો છે કે કેમ. જેમ કોઈ વ્યક્તિ દુરુપયોગના તમામ સંભવિત સ્વરૂપોની વ્યાપક યાદી આપી શકતી નથી, તેમ આપેલ હકીકતો પર દુરુપયોગ જણાય છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે કોઈ કઠોર અને ઝડપી નિયમ બનાવી શકતી નથી [...]"

(ii) લોર્ડ મિલેટે આ સિદ્ધાંતનું અર્થઘટન કરતાં ઠરાવ્યું કે તે કડક અર્થમાં રેસ-જ્યુડિકેટના સિદ્ધાંતનો નથી પરંતુ તે સિદ્ધાંતને સમાન હતો, કારણ કે તે કોર્ટની પ્રક્રિયાને દુરુપયોગથી અને પ્રતિવાદીને જુલમથી બચાવવા માટે સમાધાનમાં પરિણમેલી કાર્યવાહી અથવા અગાઉ ક્યારેય ન્યાયનિર્ણય ન કરાયેલા મુદ્દાઓને પણ આવરી લેવા માટે એક પગલું આગળ વધે છે. સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ વંચાય છે:-

"મેં ભારપૂર્વક જણાવેલા ફકરાઓ દર્શાવે છે તેમ, સર જેમ્સ વિગ્રામ વી-સી એવું માનતા ન હતા કે તેઓ નવો સિદ્ધાંત રજૂ કરી રહ્યા હતા, પરંતુ તેઓ રેસ જ્યુડિકેટની પ્રવર્તમાન દલીલના સાચા વ્યાપને સમજાવી રહ્યા હતા. આમ તેઓ જે કહી રહ્યા હતા તેને ચુકાદા તરફ આગળ વધેલા કેસો સુધી

મર્યાદિત રાખવા માટે સાવચેત હતા, અને હાલના કેસની જેમ અદાલત બહારના સમાધાન માટે નહીં. પછીના નિર્ણયોએ આ સિદ્ધાંતને સિદ્ધાંતના વિસ્તરણ તરીકે અથવા તેના સમાન તરીકે વર્ણવતી વખતે, રેસ જ્યુડિકેટના સિદ્ધાંતના ઉપયોગ તરીકે ગણવાની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરી છે... પરંતુ આ વિવિધ બચાવો [રેસ જ્યુડિકેટ, ઈશ્યૂ અથવા કોઝ ઓફ એક્શન એસ્ટોપલ] બધા એક જ હેતુ પૂરો પાડવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે: મુક્તિમાં આખરીતા લાવવા અને પ્રતિવાદીને બિનજરૂરી રીતે ક્રમિક કાર્યવાહીઓને આધીન કરવાના જુલમને ટાળવા માટે. જ્યારે સર જેમ્સ વિગ્રામ વી-સી દ્વારા પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત અને રેસ જ્યુડિકેટ અને કોઝ ઓફ એક્શન તથા ઈશ્યૂ એસ્ટોપલના બચાવો વચ્ચેનો ચોક્કસ સંબંધ અસ્પષ્ટ હોઈ શકે છે, ત્યારે હું તેને મુખ્યત્વે તે બચાવોની અખંડિતતાને સુરક્ષિત રાખવા અને તેમને જાણીજોઈને અથવા અજાણતા બાયપાસ થતાં અટકાવવા માટે જરૂરી સહાયક અને હિતકારી સિદ્ધાંત તરીકે ગણવા તરફ ઝુકાવ ધરાવું છું.

એક બાબતમાં, જોકે, આ સિદ્ધાંત રેસ જ્યુડિકેટના કડક સિદ્ધાંત અથવા સર જેમ્સ વિગ્રામ વી-સી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી રચના કરતાં આગળ વધે છે, કારણ કે હું સંમત છું કે પ્રથમ કાર્યવાહી સમાધાનમાં સમાપ્ત થઈ હોય ત્યાં પણ તે લાગુ થવા સક્ષમ છે. અહીં સમાધાનની અખંડિતતાનું રક્ષણ કરવું અને પ્રતિવાદીને એવું માનવા માટે ગેરમાર્ગે દોરાતો અટકાવવો જરૂરી છે કે જ્યારે કોઈ અણધાર્યો ભાગ બાકી રહી ગયો હોય ત્યારે તે વિવાદિત બાબતનું સંપૂર્ણ સમાધાન પ્રાપ્ત કરી રહ્યો હતો.

આ ગમે તે હોય, મેં જે તફાવત તરફ ધ્યાન દોર્યું છે તે નિર્ણાયક મહત્વનો છે. કોઈ પક્ષકારને પહેલેથી જ નક્કી થઈ ગયેલા પ્રશ્ન પર ફરીથી દાવો કરવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કરવો એ એક બાબત છે; જે પ્રશ્ન પર અગાઉ ન્યાયનિર્ણય કરવામાં આવ્યો નથી તેના પર પ્રથમ વખત મુકદ્દમો લડવાની તકનો તેને ઇનકાર કરવો એ તદ્દન બીજી બાબત છે. આ પછીનું (પહેલું નહીં) પ્રથમ દ્રષ્ટિએ સામાન્ય કાયદા દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ અને અનુચ્છેદ ૬ દ્વારા બાંધધરી આપવામાં આવેલ કોર્ટમાં પહોંચવાના નાગરિકના અધિકારનો ઇનકાર છે... જ્યારે, તેથી, રેસ જ્યુડિકેટાનો સિદ્ધાંત તેની તમામ શાખાઓમાં અપવાદરૂપ સંજોગો સિવાય તમામમાં લાગુ પડતા મૂળભૂત કાયદાના નિયમ તરીકે યોગ્ય રીતે ગણી શકાય છે, ત્યારે હવે વિચારણા હેઠળનો સિદ્ધાંત કોર્ટની પ્રક્રિયાને દુરુપયોગથી અને પ્રતિવાદીને જુલમથી બચાવવાની જરૂરિયાત પર આધારિત પ્રક્રિયાગત નિયમ કરતાં વધુ હોઈ શકે નહીં[...]"

૧૩૮. (૨૦૧૪) એ.સી. ૧૬૦ માં નોંધાયેલ વર્જિન એટલાન્ટિક એરવેઝ લિ. વિ. ઝોડિઆક સીટ્સ યુકે લિ. માં લોર્ડ સમ્પ્શન જે.એસ.સી. એ 'હેન્ડરસન સિદ્ધાંત' ને આગળ સમજાવ્યો હતો કે જોકે તે કોઝ ઓફ એક્શન એસ્ટોપલ અથવા રેસ જ્યુડિકેટાથી અલગ અને વિશિષ્ટ છે છતાં સમાન અંતર્ગત જાહેર હિત ધરાવે છે કે મુકદ્દમામાં આખરીતા હોવી જોઈએ અને તે જ બાબતમાં પક્ષકારને બે વાર પરેશાન કરવો જોઈએ નહીં. સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ વંચાય છે: -

"હેન્ડરસન વિ. હેન્ડરસન માં રહેલો સિદ્ધાંત હંમેશા પછીના મુકદ્દમામાં અગાઉ ઉઠાવી શકાયા હોત અને ઉઠાવવા જોઈતા હતા તેવા મુદ્દાઓ ઉઠાવવાના પ્રયાસમાં સામેલ પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સામે નિર્દેશિત માનવામાં આવ્યો છે. જ્યારે ચાટ તુંગ કેસ (૧૯૭૫) એ.સી. ૫૮૧ માં લોર્ડ કિલબ્રેન્ડન દ્વારા આ ધારણા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી ત્યારે તેમાં કંઈ વિવાદાસ્પદ કે નવું નહોતું. આ મુદ્દો પછીના અસંખ્ય નિર્ણયોમાં લેવામાં આવ્યો છે, પરંતુ વર્તમાન હેતુઓ માટે તેમાંથી સૌથી મહત્વપૂર્ણ જોહ્નસન વિ. ગોર-વૂડ એન્ડ કું. (૨૦૦૨) ૨ એ.સી. ૧ નો સંદર્ભ લેવો પૂરતો છે, જેમાં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે તેમની અસર પર વિચાર કર્યો હતો. આ અપીલ એવા આધારે કાર્યવાહી રદ કરવાની અરજીમાંથી ઉદ્ભવી હતી કે વાદીનો દાવો તેના નિયંત્રણ હેઠળની કંપની દ્વારા લાવવામાં આવેલી તે જ વિષય પરની અગાઉની કાર્યવાહીમાં થવો જોઈતો હતો. લોર્ડ બિંધમ ઓફ કોર્નહિલે વર્વેકે (અગાઉ મેસિના) વિ. સ્મિથ (૧૯૮૩) ૧ એ.સી. ૧૪૫, ૧૫૭ માં લોર્ડ હેલશમ ઓફ સેન્ટ મેરીલેબોન એલ.સી. ના અગાઉના સૂચનને સ્વીકાર્યું હતું કે હેન્ડરસન વિ. હેન્ડરસન માંનો સિદ્ધાંત "જાહેર નીતિનો નિયમ અને રેસ જ્યુડિકેટના કાયદાનો ઉપયોગ બંને હોય". તેમણે પાના ૩૧ પર બંને વચ્ચેના સંબંધ અંગેનો પોતાનો મત નીચે મુજબ વ્યક્ત કર્યો: "હેન્ડરસન વિ. હેન્ડરસન પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ, હવે સમજ્યા મુજબ, જોકે કોઈ ઓફ એક્શન એસ્ટોપલ અને ઈશ્યૂ એસ્ટોપલથી અલગ અને વિશિષ્ટ છે, છતાં તેમની સાથે ઘણી સામ્યતા ધરાવે છે. અંતર્ગત જાહેર હિત સમાન છે: મુકદ્દમામાં આખરીતા હોવી જોઈએ અને પક્ષકારને તે જ બાબતમાં બે વાર હેરાન કરવો જોઈએ નહીં. આ જાહેર હિત પક્ષકારો અને સમગ્ર જનતાના હિતમાં મુકદ્દમાના સંચાલનમાં કાર્યક્ષમતા અને ક્રકસર

પરના વર્તમાન ભાર દ્વારા વધુ મજબૂત બને છે".

૧૩૯. સામાન્ય કાયદાની કાર્યવાહીમાં પણ બ્લેકબર્ન, જે. દ્વારા કહેવામાં આવ્યું હતું: "હું એવું માનવા તરફ ઝુકાવ ધરાવું છું કે રેસ જ્યુડિકેટાનો સિદ્ધાંત ચુકાદો આપતી વખતે અસ્તિત્વમાં રહેલી તમામ બાબતોને લાગુ પડે છે, અને જેને પક્ષકાર પાસે કોર્ટ સમક્ષ લાવવાની તક હતી." **[જુઓ: (૧૮૭૦) ૬ સી.પી. ૧૮૦ (જે) માં નોંધાયેલ ન્યુઇંગ્ટન વિ. લેવી].**

"એનેક્સર બી અને સી" પરની ગણતરી પર આધારિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુનશાની રજૂઆતો સ્પષ્ટપણે "હેન્ડરસન સિદ્ધાંત" નું ઉદ્ધન કરે છે. એવું દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવો નથી કે એસ.સી.એ. નં. ૧૨૩૩૬/૨૦૧૩ માં નામદાર એકલ ન્યાયાધીશને આ ગણતરીઓ બતાવવામાં આવી હતી, જે તે સમયે ચોક્કસપણે અસ્તિત્વમાં હતી. ત્યારબાદ, સામાવાળા નં. ૩ બીજી તક મેળવવા માંગે છે, જે સ્પષ્ટપણે પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન છે, અને તેથી, અસ્વીકાર્ય છે.

૧૫. બે પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે કે જેના હેઠળ તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ નો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો:-

(એ) સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા રજૂ કરાયેલી ગણતરીઓને નકારી કાઢીને,
અથવા

(બી) એનેક્ષર બી અને સી વાળી ગણતરીઓની ગેરહાજરીમાં કોર્ટ દ્વારા
તેની પોતાની મેળે.

૧૬. તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમમાં ફરરા નં. ૮ માં દર્શાવેલ રકમ નક્કી કરવા માટે નામદાર કોર્ટ તેના તારણ પર કેવી રીતે પહોંચી તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી. હવે એકમાત્ર બાબત મહત્વની છે કે નામદાર કોર્ટ દ્વારા એવો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે જે આખરી બન્યો છે અને પક્ષકારો માટે બાધ્યકારી છે.

૧૭. આ ઉપરાંત, તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમ સામે નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવી ન હતી, એટલા માટે કે, નામદાર ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી ન્યાયિક કવાયત સંપૂર્ણપણે અલગ હતી અને અપીલ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં ન હતી.

૧૮. ૨૦૨૩ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન એસ.સી. ૧૦૭ માં નોંધાયેલ સ્નેહાસિસ ગિરી અને અન્ય વિ. સુભાષિસ મિત્રા ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :-

"૯. વધુમાં, સામાવાળા પક્ષકારોની એ રજૂઆતમાં તથ્ય છે કે કોર્ટ, તિરસ્કારની કાર્યવાહીમાં તેનો વ્યાપ વધારી શકતી નથી અને એવી બાબતોની તપાસ કરી શકતી નથી કે જે તેના અધિકારક્ષેત્રનો ભાગ નથી, એટલે કે જે ચુકાદાનો તિરસ્કાર થયો હોવાનો આક્ષેપ છે તેમાં સમાવિષ્ટ નિર્દેશો અથવા હુકમોની હદ. વાસ્તવમાં, સુધીર વાસુદેવ ((૨૦૧૪) ૩ એસ.સી.સી. ૩૭૩) ના નિર્ણયમાં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"૧૯. તિરસ્કાર માટે સજા કરવાની હાઇકોર્ટો તેમજ આ કોર્ટમાં નિહિત સત્તા એ બંધારણ તેમજ કન્ટેમ્પ્ટ ઓફ કોર્ટ્સ એક્ટ, ૧૯૭૧ બંને હેઠળ ઉપલબ્ધ એક વિશેષ અને દુર્લભ સત્તા છે. તે એક સખત સત્તા છે જે જો ગેરમાર્ગે દોરાય તો તિરસ્કારનો આરોપ ધરાવતી વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને પણ અંકુશમાં લઈ શકે છે. સત્તાનું આ સ્વરૂપ જ અદાલતો પર અત્યંત કાળજી અને સાવધાની સાથે તેનો ઉપયોગ કરવાની પવિત્ર ફરજ લાદે છે. આ પણ જરૂરી છે કારણ કે, મોટે ભાગે, તિરસ્કારની અરજીના ન્યાયનિર્ણયમાં જે હુકમના અનાદરનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તેના વ્યાપ, અર્થ અને અસરના સ્વયં-નિર્ધારણની પ્રક્રિયા સામેલ હોય છે. તેથી, અદાલતોએ જે હુકમનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનો આક્ષેપ છે તેની ચાર સીમાઓથી આગળ વધવું જોઈએ નહીં અથવા ચુકાદામાં કે જે હુકમનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનો આક્ષેપ છે તેમાં જે પ્રશ્નોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો નથી અથવા નિર્ણય લેવામાં આવ્યો નથી તેમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહીં. ચુકાદા અથવા હુકમમાં સ્પષ્ટ હોય અથવા સ્પષ્ટપણે સ્વયં-સ્પષ્ટ હોય તેવા જ નિર્દેશોને તેનું કોઈ અનાદર અથવા ઈશાદાપૂર્વક ઉલ્લંઘન થયું છે કે કેમ તે અંગેની વિચારણાના હેતુ માટે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. નક્કી થયેલા મુદ્દાઓ ફરીથી ખોલી શકાતા નથી; કે ન તો ન્યાયપૂર્ણતાની દલીલ

ધ્યાનમાં લઈ શકાય. અદાલતોએ એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તિરસ્કારની અરજી પર વિચાર કરતી વખતે રિવ્યુ અથવા અપીલ જેવા અન્ય સુધારાત્મક અધિકારક્ષેત્રોમાં કોર્ટને ઉપલબ્ધ સત્તા પર અતિક્રમણ ન થાય. તિરસ્કાર કાયદાના ક્ષેત્રમાં અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે કોર્ટ દ્વારા પહેલેથી વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે તેના પૂરક હોય તેવો કોઈ હુકમ અથવા નિર્દેશ બહાર પાડવો જોઈએ નહીં; ઉપર જણાવ્યા મુજબ, આવી ક્વાયટ કોર્ટમાં નિહિત અન્ય અધિકારક્ષેત્રોમાં વધુ યોગ્ય છે."

૧૧. વધુમાં, આ કોર્ટ, તિરસ્કાર અધિકારક્ષેત્રના કાયદેસર ઉપયોગમાં, સંબંધિત નિયમો અને વિનિયમોને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદારો પૈકીના કોઈપણ કર્મચારી તરીકે ગણવાના લાભો માટે હકદાર છે તેવા રાજ્ય અથવા મદરેસાના વલણ અંગેના નિર્ણયના ગુણદોષની તપાસ કરી શકતી નથી. જે.એસ. પરિહાર વિ. ગણપત દુગ્ગર (૧૯૯૬) ૬ એસ.સી.સી. ૨૯૧ માં આ કોર્ટે કેસની હકીકતોમાં નીચે મુજબ તિરસ્કારની કાર્યવાહીના મર્યાદિત વ્યાપને સમજાવ્યો હતો:

"૬. ત્યારે પ્રશ્ન એ છે કે શું સિનિયોરિટી યાદી ફરીથી તૈયાર કરવા માટે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશને રદ કરવામાં ડિવિઝન બેન્ચ સાચી હતી. અપીલકર્તા તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી એસ.કે. જૈન દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જ્યાં સુધી વિદ્વાન ન્યાયાધીશ ત્રણ બેન્ચો દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાના સંદર્ભમાં સિનિયોરિટી યાદી તૈયાર કરવામાં સરકાર દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણયની શુદ્ધતામાં ન જાય ત્યાં સુધી, વિદ્વાન ન્યાયાધીશ એવા તારણ પર આવી શકતા નથી કે અધિનિયમની કલમ ૨(બી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ

સામાવાળાએ કોર્ટના હુકમોનો ઇશાદાપૂર્વક અથવા સ્વેચ્છાપૂર્વક અનાદર કર્યો હતો કે નહીં. તેથી, હાઇકોર્ટના વિજ્ઞાન એકલ ન્યાયાધીશે અનિવાર્યપણે તે પ્રશ્નના ગુણદોષમાં જવું પડશે. અમને જણાતું નથી કે આ દલીલ સુસ્થાપિત છે. એવું જોવામાં આવે છે કે, સ્વીકાર્ય રીતે, સામાવાળા પક્ષકારોએ ૨-૭-૧૯૯૧ ના રોજ સિનિયોરિટી યાદી તૈયાર કરી હતી. ત્યારબાદ બઢતીઓ આપવામાં આવી હતી. પ્રશ્ન એ છે કે શું સિનિયોરિટી યાદી અગાઉની બેન્યો દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો અનુસાર છે કે કેમ તે જાણવા માટે તિરસ્કારની કાર્યવાહીમાં સમીક્ષા માટે ખુલ્લી છે. એવું જોવામાં આવે છે કે એકવાર કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશોના આધારે સરકાર દ્વારા હુકમ પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે યોગ્ય ફોરમમાં દાદ મેળવવા માટે એક નવો કોઝ ઓફ એક્શન ઉદ્ભવે છે. સિનિયોરિટી યાદીની તૈયારી ખોટી હોઈ શકે છે અથવા સાચી હોઈ શકે છે અથવા નિર્દેશો અનુસાર હોઈ શકે છે અથવા ન પણ હોઈ શકે. પરંતુ વ્યથિત પક્ષકાર માટે ન્યાયિક સમીક્ષાની તક મેળવવા માટે તે એક નવો કોઝ ઓફ એક્શન બનશે. પરંતુ તેને હુકમનું ઇશાદાપૂર્વકનું ઉલ્લંઘન ગણી શકાય નહીં. તિરસ્કારની કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક સમીક્ષાનો પુનઃઉપયોગ કર્યા પછી, વિજ્ઞાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા સિનિયોરિટી યાદી ફરીથી તૈયાર કરવાનો નવો નિર્દેશ આપી શકાય નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વિજ્ઞાન ન્યાયાધીશ તિરસ્કારની કાર્યવાહીમાં ગુણદોષ પર બાબત વિચારવાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી રહ્યા હતા. અધિનિયમની કલમ ૧૨ હેઠળ તે અનુમતિપાત્ર રહેશે નહીં. તેથી, ડિવિઝન બેન્યે એકલ ન્યાયાધીશનો ચુકાદો અથવા હુકમ હોવાને કારણે રાજસ્થાન હાઇકોર્ટ ઓર્ડિનન્સની કલમ ૧૮ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો છે; ડિવિઝન બેન્યે વિજ્ઞાન એકલ

ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભૂલને સુધારી છે. તેથી, જ્યારે બાબત પહેલેથી જ ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ હતી ત્યારે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના ચુકાદા સામે રાજ્ય માટે આ કોર્ટમાં અપીલ દાખલ કરવી જરૂરી ન હોઈ શકે."

૧૨. પછીના એક નિર્ણયમાં, મિદનાપોર પીપલ્સ કો-ઓપરેટિવ બેન્ક લિ. વિ. ચુનીલાલ નંદા ((૨૦૦૬) ૫ એસ.સી.સી. ૩૮૯) માં આ કોર્ટે તિરસ્કાર અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી કોર્ટની મર્યાદાઓ સમજાવી હતી:

"૧૧. આ નિર્ણયો પરથી ઉદ્ભવતી સ્થિતિ, તિરસ્કારની કાર્યવાહીમાં હુકમો સામેની અપીલોના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ સારાંશ આપી શકાય છે:

I. કલમ ૧૯ હેઠળની અપીલ માત્ર તિરસ્કાર માટે સજા કરવાના તેના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પસાર કરાયેલા હાઈકોર્ટના હુકમ અથવા નિર્ણય સામે જ ટકી શકે છે, એટલે કે તિરસ્કાર માટે સજા લાદતો હુકમ.

II. તિરસ્કાર માટેની કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો ઇનકાર કરતો હુકમ, કે તિરસ્કાર માટેની કાર્યવાહી શરૂ કરતો હુકમ કે તિરસ્કાર માટેની કાર્યવાહી પડતી મૂકતો હુકમ કે તિરસ્કાર કરનારને નિર્દોષ જાહેર કરતો કે મુક્ત કરતો હુકમ, સી.સી. એક્ટની કલમ ૧૯ હેઠળ અપીલપાત્ર નથી. વિશેષ સંજોગોમાં, તેઓ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ પડકારવા માટે ખુલા હોઈ શકે છે.

III. તિરસ્કાર માટેની કાર્યવાહીમાં, હાઈકોર્ટ નક્કી કરી શકે છે કે શું અદાલતનો કોઈ તિરસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ, અને જો એમ હોય તો, સજા શું હોવી જોઈએ અને તેને આનુષંગિક બાબતો શું હોવી જોઈએ. આવી કાર્યવાહીમાં, પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદના ગુણદોષ સંબંધિત કોઈપણ મુદ્દાનો ન્યાયનિર્ણય કરવો કે નિર્ણય કરવો યોગ્ય નથી.

IV. પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદના ગુણદોષ પર હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ કોઈપણ નિર્દેશ અથવા નિર્ણય "તિરસ્કાર માટે સજા કરવાના અધિકારક્ષેત્ર" ના ઉપયોગમાં રહેશે નહીં અને તેથી, સી.સી. એક્ટની કલમ ૧૯ હેઠળ અપીલપાત્ર રહેશે નહીં. એકમાત્ર અપવાદ એ છે કે જ્યાં આવો નિર્દેશ અથવા નિર્ણય તિરસ્કાર માટે સજા કરવાના હુકમ સાથે આનુષંગિક હોય અથવા અવિભાજ્ય રીતે જોડાયેલ હોય, જે સંજોગોમાં અધિનિયમની કલમ ૧૯ હેઠળની અપીલ આનુષંગિક અથવા અવિભાજ્ય રીતે જોડાયેલા નિર્દેશોને પણ આવરી શકે છે.

V. જો હાઈકોર્ટ, ગમે તે કારણોસર, તિરસ્કારની કાર્યવાહીમાં પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદના ગુણદોષ સંબંધિત કોઈ મુદ્દો નક્કી કરે છે અથવા કોઈ નિર્દેશ આપે છે, તો વ્યથિત વ્યક્તિ ઉપાય વિનાની નથી. આવો હુકમ આંતરિક-અદાલત અપીલમાં (જો હુકમ વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશનો હતો અને આંતરિક-અદાલત અપીલની જોગવાઈ હોય તો), અથવા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬

હેઠળ અપીલ માટે વિશેષ પરવાનગી માંગીને (અન્ય કેસોમાં)
પડકારવા માટે ખુલ્લો છે."

૧૯. વધુમાં, જ્યાં સુધી કન્ટેમ્પ્ટ પિટિશનની કાર્યવાહીનો સંબંધ છે, તે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ સમક્ષની કાર્યવાહીનું વિલીનીકરણ રચશે નહીં. તિરસ્કારમાં અધિકારક્ષેત્ર લેટર્સ પેટન્ટમાંથી નહીં પરંતુ કન્ટેમ્પ્ટ ઓફ કોર્ટ્સ એક્ટ, ૧૯૭૧ માંથી મળતું હોવાથી, જ્યારે નામદાર કોર્ટે [આ કેસમાં, નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે] તિરસ્કારના મુદ્દાની તપાસ કરી; ત્યારે તે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના નિર્ણય સામે અપીલમાં બેઠી ન હતી. મારા નમ્ર મતે, નામદાર કન્ટેમ્પ્ટ બેન્ચનું માત્ર સંખ્યાત્મક બળ, સદર નામદાર ડિવિઝન બેન્ચને વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમો પર અપીલ સત્તાઓ આપશે નહીં અને સંખ્યાત્મક શ્રેષ્ઠતા હોવા છતાં, વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના નિર્ણયનું નામદાર કન્ટેમ્પ્ટ બેન્ચના નિર્ણયમાં કોઈ વિલીનીકરણ થશે નહીં.

૨૦. તેથી, એકવાર વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના હુકમમાં નિશ્ચિત રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે લાગુ પડતું હોય તે મુજબ પોતાના સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી એપેલેટ કોર્ટના હુકમો અથવા રિવ્યુ હેઠળના હુકમના અભાવે, આખરીતા પ્રાપ્ત કરી ચૂકેલી સદર નિશ્ચિત રકમ, દેવાદાર પક્ષકારને તિરસ્કારમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે કે નહીં તેને ધ્યાનમાં લીધા વિના પક્ષકારો પર બાધ્યકારી રહેશે. જ્યારે સામાવાળા

નં. ૩ ની તિરસ્કારની દીવાની જવાબદારી હવે અસ્તિત્વમાં નથી, ત્યારે દેવાદાર પક્ષકાર તરીકે સામાવાળા નં. ૩ ની દીવાની જવાબદારી જ્યાં સુધી સામાવાળા નં. ૩ દ્વારા નિશ્ચિત રકમ સંપૂર્ણપણે ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ચાલુ રહેશે. આ કોર્ટની વિચારણા હેઠળના મુદ્દાનો તદનુસાર જવાબ આપવામાં આવે છે.

૨૧. આ કોર્ટનો તેથી એવો મત છે કે હાલની અરજી સફળ થવી જોઈએ અને સામાવાળા નં. ૩ પર ૦૫.૦૫.૨૦૧૮ થી વાસ્તવિક ચૂકવણીની તારીખ સુધી વાર્ષિક ૧૦% ના દરે વ્યાજ સાથે રૂ. ૩,૯૪,૯૩૧/- ની બાકી રકમ ચૂકવવાનો હુકમ થવો જોઈએ, જે અગાઉની તારીખ એ છે કે જે તારીખે વિવિધ હપ્તાઓ દ્વારા અરજદારને રૂ. ૪,૫૦,૧૬૪/- ની રકમ ચૂકવવામાં આવી હતી.

૨૨. વિદ્વાન વકીલ શ્રી બુચે રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળાના વર્તનને ધ્યાનમાં રાખીને, આ કોર્ટે સામાવાળા પક્ષકારો પર યોગ્ય ખર્ચ અને/અથવા ઝડપી ચૂકવણી/વધારેલા વ્યાજ દરો લાદવા જોઈએ.

૨૩. જોકે, જો આ હુકમ મળ્યાની તારીખથી ૧૨ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં તારીખ ૦૫.૦૪.૨૦૧૬ ના ચુકાદા અને હુકમ મુજબ અરજદારને બાકી ચૂકવણી ચૂકતે કરવામાં આવે તો ન્યાયના હિત સંતોષાશે. ઉપર નિર્દેશિત કર્યા મુજબ ચૂકવણી કરવામાં સામાવાળા નં. ૩ ની નિષ્ફળતા પર, સામાવાળા નં. ૩ એ

વાસ્તવિક ચૂકવણીની તારીખ સુધી વાર્ષિક ૧૨% ના દરે ઉપરોક્ત રકમ ચૂકવવી પડશે. ઉપરોક્ત હદ સુધી રૂલ આખરી કરવામાં આવે છે. ડાયરેક્ટ સર્વિસની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

(ન્યાયમૂર્તી ડી.એન. રે)

બીના શાહ

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.